

Przedstawienia figuralne w ikonografii ceramiki kultury Mimbres

KATARZYNA CIOMEK

ZAKŁAD ARCHEOLOGII NOWEGO ŚWIATA INSTYTUTU ARCHEOLOGII
UNIwersytetu Jagiellońskiego

Wprowadzenie

Zasięg terytorialny kultury Mimbres obejmuje obszar południowo-zachodniego narożnika stanu Nowy Meksyk, gdzie przez niespełna tysiąc lat, począwszy od 200 r. n.e. rozwijało się związane z nią osadnictwo. Podstawą dla jego wyznaczenia stały się badania wykopaliskowe rozpoczęte w latach 30. XX w. przez amerykańskiego archeologa Emila Haury'ego i kontynuowane w kolejnych dekadach [1]. Jednym z najistotniejszych artefaktów odnajdywanych na stanowiskach wiązanych z kulturą Mimbres są naczynia, które wytwarzano w późnych fazach zasiedlenia omawianego obszaru¹. Początkowo, przez kilka stuleci, tereny nad największymi ciekami wodnymi regionu, w tym nad rzeką Mimbres, od której nazwę bierze kultura archeologiczna (hiszp. *mimbres* – wierzbina – drzewa te gęsto porastają doliny rzeczne opisywanego regionu), nie wyróżniały się znacząco na szerszym tle kulturowym rozleglejszej tradycji Mogollon. Jednak w późniejszych okresach region ten wyraźnie zaznacza swoją odrębność, aż do momentu reorganizacji osadniczej rozpoczętej w 1. połowie XII w., która doprowadziła do przynajmniej częściowego wyludnienia obszaru. Podejrzewa się, że przemieszczające się grupy ludności osiedliły się w miejscu, gdzie obecnie znajdują się stanowiska archeologiczne, a ich potomkowie do dziś zamieszkują *pueblos* na terenie Arizony i Nowego Meksyku. Obecnie nie można jednak wskazać społeczności, których członkowie identyfikowaliby się jako bezpośredni spadkobiercy twórców kultury Mimbres, dlatego wiele interpretacji dotyczących przedstawień ceramicznych opiera się na źródłach etnograficznych odnoszących się do kultury Pueblo, której przodkowie mogli dzielić pewien zestaw wierzeń i symboli z ludnością Mimbres [2, 19].

Obszary południowo-zachodniego Nowego Meksyku należały prawdopodobnie do szerokiej sieci powiązań handlowych, czego dowody obecne są dziś na badanych stanowiskach archeologicznych. Kontakty utrzymywane z okolicznymi terenami pozwalały na pozyskiwanie m.in. przedmiotów wykonanych z kamienia, muszli i turkusu produkowanych na północy i zachodzie, gdzie rozwijały się tradycje Pueblo i Hohokam, oraz miedzianych dzwoneczków i niektórych gatunków ptaków z Mezoameryki. Tereny południowe były także miejscem, z którego wychodziły impulsy powodujące stopniowe

Katarzyna Ciomek

Studentka archeologii na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, do jej głównych zainteresowań należy wytwórczość ceramiczna na terenie Południowego Zachodu Stanów Zjednoczonych. Uczestniczka trzech ekspedycji w Kolorado w ramach Projektu Archeologicznego Sand Canon – Castle Rock. Aktualnie pisze pracę magisterską w Zakładzie Archeologii Nowego Świata Instytutu Archeologii UJ na temat ceramiki z regionu Mesa Verde (Kolorado, USA), mającą na celu opracowanie znalezisk ceramicznych pozyskanych w ramach działań projektu. e-mail: kat.ciomek@gmail.com

STRESZCZENIE

Artykuł opisuje zdobnictwo ceramiczne w kulturze Mimbres, która w czasach prekolumbijskich rozwijała się na terenie Południowego Zachodu Stanów Zjednoczonych. Do najbardziej charakterystycznych motywów ornamentacyjnych w tym regionie należą malowane na powierzchniach naczyń figury ludzi i zwierząt. W tekście przybliżona została symboliczna rola naczyń i jego kolorystyki, a także interpretacje najbardziej charakterystycznych przedstawień figuralnych w kontekście społeczności ją wykonującej, jak i obszarów będących w tym czasie miejscem kształtowania się odmiennych tradycji kulturowych rozwijających się na terenach Południowego Zachodu Ameryki Północnej (Pueblo i Hohokam) oraz Mezoameryki.

SUMMARY

Figurative representations on the Mimbres painted pottery

The Mimbres culture developed in the pre-Columbian era in the southwestern part of the United States and has been viewed as a branch of the greater Mogollon cultural tradition. Its specific features are well known ceramic production and distinctive black-on-white ornamentation motifs finely executed on the inner surfaces of hemispherical bowls. They consist of complex geometric designs and occasionally include representations of humans and animals. Their realistic appearance and narrative character suggest a relationship to everyday and ceremonial life of the Mimbres people. Ceramic ornamentation is also considered in the context of other cultural traditions of the Southwestern (like Pueblo and Hohokam) and Mesoamerican societies. In addition, the bowl-shaped vessels and their coloring which entail connections to the symbolic thinking of the southwestern peoples is also characterized in the further text.

SŁOWA KLUCZOWE

ceramika Mimbres, kultura Mimbres, Nowy Meksyk, ornamentyka ceramiczna, Południowy Zachód

KEYWORDS

Mimbres pottery, Mimbres culture, New Mexico, pottery ornamentation, Southwest

1. Celem dalszej części artykułu jest opis przywołanych powyżej naczyń, opierający się na przeglądzie literatury, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniej fazy zasiedlenia regionu Mimbres.

Fot. 1. Misy Mimbres zdobione ornamentem geometrycznym. Na większości naczyń zastosowano element dekoracyjny w postaci klasycznej szrafury składającej się z prostych, równoległych linii (Museum of Northern Arizona, fot. Ryan Belnap/Dan Boone).

przemiany obejmujące w różnym czasie większość Południowego Zachodu dzisiejszych Stanów Zjednoczonych. Wpłynęły m.in. na przejście na osiadły tryb życia, rozwinięcie się rolnictwa z przewagą uprawy kukurydzy, a także na wytwórczość ceramiczną [15].

Technologia produkcji i zdobienie ceramiki

Na stanowiskach z wczesnej kultury Mimbres nie udało się zarejestrować fazy eksperymentalnej, świadczącej o procesie stopniowego nabywania umiejętności związanych z produkcją naczyń. Pod kątem technologicznym wyroby ceramiczne bliskie są tym, znanym z terenów południowych, co świadczy, że umiejętność ich wytwarzania należy łączyć z wzorcami płynącymi z obszarów znajdujących się w granicach współczesnego północnego Meksyku [21]. Najwcześniejsza ceramika była brązowa i niezdobiona, dopiero później zaczęto praktykować pokrywanie powierzchni naczyń zawieszoną kaolinitową białą barwą (tzw. *slipem*), na którym powstawał ciemniejszy, czerwony ornament. Dalsze eksperymenty z temperaturą i warunkami w trakcie wypału pozwoliły na uzyskanie intensywnie czarnych lub ciemnobrązowych wzorów na białym tle, w niewielu przypadkach uzupełnianych dodatkowo elementami czerwonymi i żółtymi. Kombinacja czerni i bieli, prócz odniesienia do konkretnych kierunków świata, ma także konotacje ze światem pozaziemskim i istotami wiązаныmi ze śmiercią, co może wskazywać na pewną rolę naczyń w życiu rytualnym wytwarzającej je ludności [13]. Pod kątem kolorystyki rozpatrywano też stosowanie jako elementu ornamentacyjnego szrafury w postaci prostych, równoległych linii lub ich modyfikacji (np. motyw kratki, zygzakowatych linii, koncentrycznych figur geometrycznych, fot. 1) [17]. Element ten pojawia się konsekwentnie i wypełnia puste przestrzenie w różnych typach zdobienia. Analogie z innych terenów Południowego Zachodu Stanów Zjednoczonych sugerują, że motyw ten mógł oznaczać konkretny kolor, który niósł ze sobą istotną treść symboliczną, jednak ze względu na proces produkcyjny ceramiki (warunki, na jakie barwnik zostałby narażony w trakcie wypału) jest niemożliwy do zastosowania. Wydaje się, że w przypadku kultury Mimbres szrafura z największym prawdopodobieństwem odzwierciedla kolor żółty lub odcienie brązu, wiązane w historycznych *pueblach* z symboliką kobiecą, księżycem czy płodnością. Niewykluczone jednak, że odnosi się wymienienie do szerszej gamy barw o żywych odcieniach, które wykorzystywane były w zdobnictwie innych przedmiotów (np. tzw. *paho* – kijki modlitewne używane przez Indian Pueblo w trakcie ceremonii) [17].

Największe zmiany w twórczości ceramicznej przyniósł dla kultury Mimbres okres nazywany „fazą klasyczną”, trwający od końca pierwszego tysiąclecia n.e. przez w przybliżeniu kolejne półtora wieku. W tym stosunkowo krótkim czasie powstawały naczynia stanowiące obecnie jedną z najbardziej rozpoznawalnych grup

zabytków odkrywanych na terenach Ameryki Północnej. Ich ornamentyka, pojawiająca się najczęściej na wewnętrznych powierzchniach półkulistych mis, dzieli się zwykle na dwa podstawowe typy: w skład pierwszego wchodzi abstrakcyjne, skomplikowane motywy geometryczne, drugi, mniej liczny, składa się natomiast z realistycznych przedstawień figuralnych – antro- i zoomorficznych [19]. Wykonanie naczyń przypisuje się najczęściej kobietom, gdyż taki podział obowiązków jest charakterystyczny dla społeczności, u których nie występuje hierarchizacja oraz nadrzędny ośrodek wytwórczy. Prawdopodobieństwo tego przypuszczenia wzmacniają znane ze źródeł etnograficznych zwyczaje Indian Pueblo [11], a także odkrycie żeńskiego pochówku na jednym z dużych stanowisk w dolinie rzeki Mimbres – NAN Ranch Ruin, wyposażonego w przyrządy garncarskie i niewypalone naczynia [16]. Dokładna analiza ornamentów pozwoliła też na wyróżnienie pewnych charakterystycznych i powtarzalnych cech w motywach zdobniczych i umożliwiła wysunięcie tezy o ograniczonej liczbie specjalistów zajmujących się etapem zdobienia naczyń [15].

Użytkowanie naczyń

Niezależnie od kunsztu wykonania ceramika Mimbres nie stanowiła prawdopodobnie przedmiotu luksusowego. Wiele fragmentów rozbitych naczyń odnalezionych zostało w kontekście domowym, co pozwala przypuszczać, że przed zniszczeniem były wykorzystywane w codziennych praktykach gospodarczych, takich jak podawanie posiłków lub magazynowanie żywności. Ślady codziennego użytkowania zdradzają także naruszone malowane powierzchnie mis. Podejrzewa się, że naczynia mogły pełnić też pewne funkcje w czasie ceremonii odbywanych w miejscu znalezienia obiektów [2, 19]. Pojedyncze misy stanowią ponadto standardowy element wyposażenia grobowego, gdzie trafiały po wcześniejszym uszkodzeniu, polegającym na przebicie w ich dnie małego otworu. W takiej formie nakładane były na głowę zmarłego, co sugeruje, że stanowiły ważny element obrzędów pogrzebowych.

Fot. 2. Przykłady naczyń odnajdywanych na stanowiskach kultury Mimbres, ukazujące typową dla nich kolorystykę. Na misie po lewej stronie przedstawiono parę widłorogów (antylop), natomiast po prawej stronie znalezienia przypominające ryby, jednak z nietypowymi płetwami budzącymi skojarzenia z wyglądem ludzkich ramion. Dna naczyń, uszkodzone poprzez wybicie otworu, świadczą o ich odkryciu w miejscu pochówku (The Michael C. Rockefeller Memorial Collection, zdjęcia wykorzystano na zasadzie domeny publicznej: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/310574>; <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/310575>).

Obecnie zwyczaj ten wiąże się najczęściej z symbolicznym znaczeniem naczynia wynikającym z jego kształtu – półkulista forma mogła wyobrażać sklepienie nieba z otworem zwanym sipapu (znane z mitologii Indian Pueblo miejsce wyjścia, które służyło ich przodkom za portal prowadzący ze świata podziemnego do świata dla nich teraźniejszego), umożliwiający duszy zmarłego przedostanie się w zaświaty [5]. Można domniemywać, że takie specyficzne ułożenie misy w grobach odzwierciedlało uznawany przez twórców

kultury Mimbres model wszechświata, znany także ze źródeł etnograficznych [13, 19]. W tym kontekście rozpatruje się też zastosowaną podczas procesu zdobienia kolorystykę – wspomniane wcześniej połączenie czerni i bieli nawiązujące do świata zmarłych, którego uzyskanie na ceramice wymagało opanowania umiejętności kontrolowania warunków wypału. Inną interpretacją wybijanych w dnach naczyń otworów jest próba rytualnego „uśmiercenia” przedmiotu stanowiącego wyposażenie grobowe, tak jak ma to miejsce u współczesnych Indian Pueblo i innych ludów rdzennych. W niektórych grobach w regionie Mimbres znajdowane były nawet naczynia całkowicie rozbite, choć w okresie klasycznym stanowią one zdecydowaną mniejszość przypadków [19].

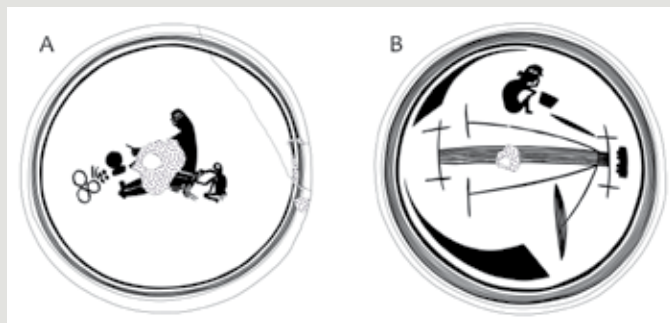
Standardowo gospodarstwa domowe oprócz najbardziej charakterystycznych mis wyposażone były dodatkowo w kilka innych form ceramicznych, najczęściej zdobionych motywami geometrycznymi. Były to niewielkie naczynia o wąskich otworach służące do przechowywania ziaren (*seed jars*), większe garnki i naczynia przypominające kształtem sylwetki zwierząt (*effigy jars*). Inną kategorią są także typowo użytkowe i niezdobione formy garnkowate różnych rozmiarów, wykonane w tzw. technice *corrugated*, polegającej na zaniechaniu wygładzenia wałeczków gliny, pozostawionych po procesie formowania naczynia, a jedynie wykonaniu na ich powierzchni niewielkich zagłębień za pomocą palców. W przeciwieństwie do reszty naczyń wykorzystywano je głównie podczas obróbki ciepłej pożywienia, o czym świadczy pozostawiona na nich sadza.

Ludzie i zwierzęta

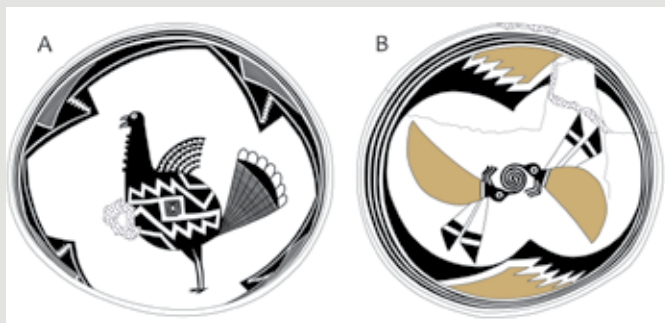
Charakterystyczną cechą ikonografii figuralnej wykonywanej się na misach Mimbres jest całościowe stylizowanie przedstawień, które często nie powoduje jednak zatracenia ich realizmu. Ukazywane sylwetki podlegają pewnej konwencji, lecz wyposażone są zwykle w detale zaczerpnięte ze świata rzeczywistego. W przypadku postaci ludzkich to najczęściej części stroju, ozdoby oraz sposoby spinięcia włosów. Mężczyzn rozpoznać można na podstawie charakterystycznych opasek w okolicy oczu, włosów upiętych w kok z tyłu głowy lub splecionych w warkocze, czasem także ozdobionych piórem. Dla kobiet typowe są sznurowe przepaski biodrowe, opaski na głowie i łydkach oraz fryzury w postaci dwóch koków po obu stronach głowy [14]. Zwykle postaci ukazane są z profilu i nie pozostają w pozach statycznych, przez co kompozycja obrazu wykorzystująca formę naczynia tworzy czasami swego rodzaju narrację. W interpretacji obrazów ukazywanych na naczyniach posługiwano się danymi etnograficznymi pozyskanymi podczas badań nad społecznościami plemion Hopi i Zuni. Podobieństwa do praktykowanych przez nich ceremonii, używanych podczas nich przedmiotów

i zakładanych strojów zauważał po raz pierwszy J. Walter Fewkes, pracujący jako etnolog wśród społeczności indiańskich, i przedstawiał swoje obserwacje w esejach wydanych w latach 20. ubiegłego stulecia [7]. Wiele ze scen ukazuje przypuszczalnie codzienną pracę, opiekę nad dziećmi lub ceremonie, choć nie ma ostatecznej zgody co do tego, czy nie upamiętniają one wydarzeń mitologicznych. Tę ostatnią hipotezę zdaje się potwierdzać grupa przedstawień prezentująca różnego rodzaju kombinacje sylwetek ludzkich ze zwierzęcymi (mogąca dotyczyć momentów transformacji lub wyobrażeń stworzeń znanych z mitów) oraz niezrozumiałe lub niemożliwe do wykonania realnie czynności [15]. Wśród rozpoznanych przedstawień do ciekawszych należy postać kobiety w trakcie malowania naczynia oraz mężczyzny pracującego przy poziomym warsztacie tkackim (rys. 1a i 1b). Rzucą to nieco światła na podział pracy i role społeczne przypisywane poszczególnym płciom, a pośrednio wskazuje także na grupę osób wykonujących naczynia. Informacje te są ponadto zbieżne z obserwacjami etnograficznymi dokonanymi wśród Indian Pueblo, gdzie garnkarstwo było głównie zajęciem kobiecym, a tkactwo męskim [11].

Dominującą grupą w ikonografii figuralnej są jednak przedstawienia zwierzęce, występujące samodzielnie lub w zestawieniu z postaciami ludzkimi. U niektórych, mimo wspomnianej wcześniej schematyzacji pojawiają się elementy, które pozwalają na przypisanie ich do konkretnych gatunków znanych z klasyfikacji biologicznej. Są to ssaki, ptaki, gady, płazy, owady oraz ryby, a więc zwierzęta zamieszkujące różne środowiska i prowadzące nocny lub dzienny tryb życia (rys. 2a i 2b). Biorąc pod uwagę fakt, że około połowę znanych przedstawień figuralnych stanowią wyobrażenia ptaków (w większości wodnych) i ssaków (króliki, owce kanadyjskie, jelenie) można by przypuszczać, że wybór ten miał związek z ich znaczeniem gospodarczym. Wiadomo jednak, iż mimo występowania z podobną frekwencją, jedne z nich są istotnym uzupełnieniem diety ludności zamieszkującej region Mimbres, a inne miały w tym kontekście jedynie znaczenie marginalne [2]. Najbardziej zmiennym jest niemal zupełny brak przedstawień kukurydzy (*Zea mays*) – rośliny stanowiącej podstawę żywienia na tych obszarach. Nie pojawia się ona ani samodzielnie, ani w kontekście czynności związanych z jej uprawą i przetwarzaniem (np. mieleniem) [9]. Inne przykłady zwierząt (żaby, jaszczurki, nietoperze i owady) nie mają żadnego potwierdzenia jako gatunki przydatne gospodarczo, co sugeruje, że ich szeroki wybór należy wiązać jednak ze znaczeniem symbolicznym, spowodowanym powiązaniem mitologicznymi. Podobną interpretację przypisuje się także innym przykładom ornamentyki zwierzęcej, w skład której wchodzi stworzenia złożone z dwóch lub większej liczby gatunków. Stanowią one wyjątek na terenach Południowego Zachodu

Rys. 1. (A) Kobieta w trakcie malowania naczynia ubrana w charakterystyczną przepaskę biodrową, prawdopodobnie w towarzystwie dziecka. Po lewej stronie przedstawiono narzędzia (m.in. paletę do mieszania pigmentów i kamienie do polerowania naczyń) (kolekcja prywatna). (B) Mężczyzna z uczesaniem w postaci węża z tyłu głowy podczas pracy przy warsztacie tkackim. Wokół przedstawiono także czółenka tkackie oraz ławkę dla osoby tkającej (kolekcja prywatna, rys. autorki).

Rys. 2. (A) Przedstawienie indyka z uzupełnieniem w postaci motywu geometrycznego pod brzegiem misy (Amerind Foundation). (B) Para owadów ze splecionymi ssawkami (Western New Mexico University Museum). Naczynia prezentują inne, często powielane sposoby ukazywania zwierząt – pojedyncze przedstawienie w centralnej części lub ukazana symetrycznie para zwierząt (symetria obrotowa, polegająca na obróceniu bloku ornamentacyjnego względem centralnego punktu na dnie naczynia o pewien kąt – tutaj jest to kąt 180°, rys. autorki).

Rys. 3. (A) Scena dekapitacji – postać dominująca nosi charakterystyczne nakrycie głowy przypominające węża (miejsce przechowywania naczyń – nieznanie). (B) Postać mężczyzny i kobiety w trakcie tresury papug. Twarz postaci kobiecej ma cechy ptasie. Obie postaci posługują się zagiętymi kijami oraz obręczami używanymi w trakcie tresury. Dodatkowo po prawej stronie zobrazowany został charakterystyczny kosz służący do transportu m.in. ptactwa oraz luk i strzały (Logan Museum of Anthropology, rys. autorki).

Rys. 4. (A) Ornament wykonany w technice negatywowej ukazujący cztery bransolety z muszli *Glycymeris* odnajdywane na terenach kultury Hohokam (Arizona State Museum). (B) Bracia bliźniacy w trakcie wędrówki na sklepieniu nieba, przedstawienie zawiera serię symboli. Prócz głów jelenia i królika (odniesienie do Słońca i Księżycy) trzymanych przez obie postaci w rękach, u stóp większej znajdują się także dwie głowy widłorogów oznaczających parę braci. Na głowie dominującej sylwetki namalowany został ptak śmierci, pożerający dusze zmarłych, tutaj uosabiane przez rybę zatkniętą na jego szyi (kolekcja prywatna, rys. autorki).

Stanów Zjednoczonych i z pewnością w żaden sposób nie odzwierciedlają rzeczywistości [6].

Szczegółowej analizie poddawano namalowane na powierzchni naczyń ptaki oraz ryby, u których rozpoznano cechy fizyczne bardzo istotnie nawiązujące do faktycznego wyglądu konkretnych gatunków. Obserwacje te były podstawą do wysunięcia hipotezy bardzo dalekich kontaktów handlowych twórców z kultury Mimbres m.in. z mieszkańcami terenów Meksyku (papugi) [4], a nawet Zatoki Kalifornijskiej (ryby słonowodne) [10]. Ukazywane gatunki zwierząt często oddane są ze szczegółami, które sugerują ich obserwację w naturalnym środowisku (szczególnie w przypadku ryb) i mają swoje analogie właśnie na tych obszarach. Obecność w regionie Mimbres gatunków ptaków przedstawianych na naczyniach poświadczona jest natomiast znaleziskami archeologicznymi – ich szczątki odkryte zostały w trakcie badań na dużych stanowiskach, takich jak Galaz Ruin, Old Town czy Wind Mountain w dolinach rzek Mimbres i Gila. Ich ułożenie i lokalizacja świadczą o celowym działaniu oraz ich szczególnej ceremonialnej roli, wynikającej prawdopodobnie z kolorowego upierzenia. Na naczyniach pojawiają się czasem w towarzystwie ludzi – w trakcie transportu w koszach lub podczas tresury, której dokonywano przy pomocy specjalnych zagiętych kijów i obręczy (rys. 3b) [4].

Powiązania międzykulturowe

Ważną metodą interpretacyjną przedstawień figuralnych okazały się także próby ich zrozumienia za pomocą porównań z kulturą materialną i ikonografią terenów sąsiadujących z kulturą Mimbres [8, 15, 19, 20]. Były one miejscem rozwoju odmiennych tradycji kulturowych, których impulsy prawdopodobnie docierały także do południowego Nowego Meksyku. Prócz nawiązań do wspomnianej wcześniej kultury Pueblo polegających na obrazowaniu podobnych do znanych wśród jej twórców ceremonii, na naczyniach pojawiają się także świadectwa kontaktów handlowych z przedstawicielami z terenów zachodnich, a dokładniej z centralnej i południowej Arizony. Dość jaskrawym przykładem tych związków jest ukazywanie charakterystycznych bransolet wykonanych z muszli, wytwarzanych między innymi przez rozwijającą się na tych obszarach kulturę Hohokam (rys. 4a). Zarówno te, jak i inne zabytki – kamienne palety i rzeźbione naczynia – odnajduje się na badanych stanowiskach archeologicznych [3].

Wiele przedstawień ceramicznych wykazuje także powiązania ze znacznie bardziej odległym światem mezoamerykańskim. Z dużą frekwencją obrazowane są wspomniane wcześniej papugi, których przynależność gatunkowa sugeruje wpływy kultur południowych. Często portretowanym gatunkiem jest ara czerwona (*Ara macao*), która występuje naturalnie nie bliżej niż w regionie Huasteca nad

Zatoką Meksykańską (południowo-wschodni Meksyk). Jednocześnie na powierzchniach mis obrazowane są postaci i sceny o charakterze narracyjnym, które w odpowiednim ułożeniu zdają się wykazywać podobieństwo do tradycji ustnej majańskiego ludu K'iche' – *Popol Vuh*, spisanej w połowie XVI w. przez anonimowego autora [8, 20]. Jej częścią jest Mit o Bohaterskich Bliźniakach – parze chłopców, którzy w obronie ludzi staczają serię potyczek z potworami ziemskimi, odbywają podróże do świata podziemnego, ponoszą dobrowolne ofiary i w cudowny sposób powracają do życia, by po ostatecznym zwycięstwie przeobrazić się w Słońce i Księżyc [18]. Oba ciała niebieskie mają swoje zwierzęce symbole, którymi są kolejno jeleni i królik, często występujące w towarzystwie braci, sugerując ich kosmologiczne związki i ostateczną wędrówkę na sklepienie nieba (rys. 4b). Sposób ukazania bliźniąt, ich przeciwników oraz zachodzących między nimi interakcji pozwalają z dużą dozą prawdopodobieństwa na interpretację mitologiczną. Warto jednak zaznaczyć, że ludność prekolumbijska, a więc zarówno społeczności Ameryki Północnej, jak i regionów położonych na południe od tego obszaru, posiada wspólną symbolikę o znacznie starszym podłożu, którego ważnym aspektem jest dualistyczna koncepcja świata wyrażona w micie o parze braci stanowiących dwie przeciwstawne, ale wzajemnie uzupełniające się części [19]. Odniesieniem do symboliki mezoamerykańskiej są także wyobrażenia lub elementy właściwe dla bóstw związanych z wodą – takich jak Pierzasty Wąż (*Quetzalcoatl*) [2, 6] oraz *Tlaloc* [15], bóstwo deszczu najczęściej ukazywane z okrągłymi oczami przypominającymi gogle – pojawiające się na ceramice Mimbres samodzielnie oraz jako część przedstawień figuralnych i geometrycznych. Prócz tego południowe skojarzenia budzą też pojawiające się dość rzadko sceny dekapitacji, mające swoje analogie w azteckich kodeksach i na meksykańskiej ceramice (rys. 3a). Przedstawienia znane m.in. z malowanych naczyń majańskich okresu klasycznego (250–950 r. n.e.) odznaczają się inną stylistyką niż te z regionu Mimbres, ale ich charakterystyczne elementy wskazują na pokrewieństwo znaczenia ukazywanych obrazów. We wszystkich powyższych przypadkach nie należy jednak mówić o wspólnym panteonie bóstw czy identycznej mitologii przenoszonej pomiędzy obszarami, gdyż dużo bezpieczniejszym wydaje się stwierdzenie, iż podobieństwa przedstawień wynikają ze współdzielonej szeroko symboliki. Jej najwcześniejszą manifestację w kulturze materialnej obserwuje się na terenach mezoamerykańskich i dopiero z pewnym opóźnieniem pojawia się ona na innych obszarach, w tym także w regionie Mimbres [1]. Wartą odnotowania jest jednak zbieżność czasowa pomiędzy rozkwitem przedstawień związanych z Mezoameryką, wzrostem znaczenia sprowadzanych

z południa papug i przemian ceremonialnych w regionie Mimbres, polegających na zaprzestaniu wznoszenia typowych dla tego obszaru struktur o charakterze ceremonialnym (tzw. *kiv*) i zastąpieniu ich otwartymi placami publicznymi zlokalizowanymi pomiędzy skupiskami zabudowy [8].

Badania archeologiczne – trudne początki i ponowne odkrycie

Opisane powyżej ornamenty stanowiące ewenement na tle tu-byliczej sztuki Ameryki Północnej, ze względu na swoją atrakcyjność dość szybko zwróciły uwagę handlarzy i kolekcjonerów zabytków. Pierwsze półamatorskie badania archeologiczne w regionie Mimbres przypadły na koniec XIX i początek XX w. i odbywały się niemalże równoległe z prowadzoną na szeroką skalę działalnością rabunkową, wynikającą z wysokiej wartości pieniężnej, jaką w krótkim czasie zyskały naczynia. Próby ich pozyskiwania nasiliły się dodatkowo po ukazaniu się pierwszych publikacji zawierających prze-rzysy uzupełnione opisami charakterystycznych mis. Konsekwencją były nieodwracalne zniszczenia dokonane na serii stanowisk archeologicznych i utrata wielu wartościowych naukowych danych. Do dziś bardzo duża część zabytkowej ceramiki znajduje się w rękach prywatnych i nigdy dotąd nie została poddana naukowemu opracowaniu. Reszta zbiorów przechowywana jest w różnych proporcjach w placówkach muzealnych na terenie całych Stanów Zjednoczonych oraz poza granicami tego kraju. Jedno z naczyń zdobione ornamentem geometrycznym i pochodzące ze stanowiska Swarts Ruin nad rzeką Mimbres w maju 1939 r. wskutek wymiany dokonanej z Peabody Museum dotarło nawet do Polski i znajduje się obecnie w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu [12].

Liczne zniszczenia dokonane na stanowiskach spowodowały, że po wczesnym etapie entuzjazmu stopniowo odstępowano od realizowania na nich prac badawczych. Dopiero w latach 70. ubiegłego stulecia z inicjatywy Stevena LeBlanca założona została organizacja Mimbres Foundation, której zadaniem była ochrona i wznowienie profesjonalnych badań wykopaliskowych na dewastowanych dotychczas stanowiskach, a także poszukiwanie i eksploracja tych jeszcze nieodkrytych. Działania te miały na celu ponowne skupienie uwagi świata naukowego na zapomnianej kulturze. Od tego czasu przebadanych zostało wiele lokalizacji i opracowaniu poddano serię znalezionych tam zabytków, dzięki czemu wiedza na temat charakterystycznych naczyń, jak i samej kultury Mimbres została znacznie poszerzona.

LITERATURA

- [1] Brody J. J., (2004), *Mimbres Painted Pottery. Revised Edition*, Sante Fe
- [2] Brody J. J., Scott C. J., LeBlanc S. A., Berlant T., (1983), *Mimbres Pottery. Ancient Art of the American Southwest*, New York
- [3] Creel D., Anyon R., (2003), *New Interpretations of Mimbres Public Architecture and Space: Implications for Cultural Change*, „American Antiquity” 68(1), s. 67–92
- [4] Creel D., McKusick C., (1994), *Prehistoric Macaws and Parrots in the Mimbres Area, New Mexico*, „American Antiquity” 59(3), s. 510–524
- [5] Ferguson, T. J., Dongoske K. E., Kuwanwiswima L. J., (2001), *Hopi Perspectives on Southwestern Mortuary Studies*, [w:] „Ancient Burial Practices in the American Southwest”, red. Douglas R. Mitchell i Judy L. Brunson-Hadley, s. 9–26, Albuquerque
- [6] Fewkes, J. W., (1916), *Animal Figures on Prehistoric Pottery from Mimbres Valley, New Mexico*, „American Anthropologist”, New Series 18(4), s. 535–545
- [7] Fewkes J. W., Brody J. J., (1989), *The Mimbres Art and Archaeology*, Albuquerque
- [8] Gilman P. A., Thompson M., Wyckoff K. C., (2014), *Ritual Change and the Distant: Mesoamerican Iconography, Scarlet Macaws, and Great Kivas in the Mimbres Region of Southwestern New Mexico*, „American Antiquity” 71(1), s. 90–107
- [9] Hays-Gilpin K., Hegmon M., (2005), *The art of ethnobotany: Depictions of Maize and Other Plants in the Prehispanic Southwest*, [w:] *Engaged Anthropology: Research Essays on North American Archaeology, Ethnobotany and Museology*, red. Michelle Hegmon, B. Sunday Eiselt i Richard I. Ford, s. 89–113, University of Michigan
- [10] Jett S. C., Moyle P. B., (1986), *The Exotic Origins of Fishes Depicted on Prehistoric Mimbres Pottery from New Mexico*, „American Antiquity” 51(4), s. 688–720
- [11] Kennard E. A., (1979), *Hopi Economy and Subsistence*, [w:] „Handbook of North American Indians”, vol. 9., red. Alfonso Ortiz, s. 554–563, Washington
- [12] Kirschke B., (2005), *Odzyskana kolekcja*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, vol. 41, s. 339–343
- [13] Moulard B., (1986), *Within the Underworld Sky: Mimbres Ceramic Art in Context*, Pasadena
- [14] Munson M. K., (2000), *Sex, Gender and Status: Human Images from the Classic Mimbres*, „American Antiquity” 65(1), s. 127–143
- [15] Nelson M. C., Hegmon M. (red.), (2010), *Mimbres Lives and Landscapes*, Santa Fe
- [16] Plog, S., (2004), *Ancient Peoples of the American Southwest*, London
- [17] Russel W. G., Klassen S., Salazar K., (2018), *Lines of Communication: Mimbres Hachure and Concepts of Color*, „American Antiquity” 83(1), s. 109–127
- [18] Tedlock, D., (1996), *Popol Vuh: The Definitive Edition of The Mayan Book of The Dawn of Life and The Glories of Gods and Kings*, New York
- [19] Thompson M., (1999), *Mimbres Iconology: Analysis and Interpretation of Figurative Motifs*, Alberta
- [20] Thompson M., Gilman P. A., Wyckoff K. C., (2014), *The Hero Twins in the Mimbres Region Representations of the Mesoamerican Creation Saga Are Seen on Mimbres Pottery*, „American Archaeology” 18(2), s. 38–43
- [21] Woosley A. I., McIntyre A. J., (1999), *Mimbres Mogollon Archaeology: Charles C. Di Peso's Excavations at Wind Mountain*, Albuquerque

ARTYKUŁY NAUKOWE

Nowe technologie, odkrycia historyczne, prace badawcze – artykuły naukowe w naszym czasopiśmie są recenzowane i otrzymują 7 pkt. w ocenie MNiSW.

Informacje dla autorów: www.szklo-ceramika.pl

Materiały można przesyłać na: redakcja@szklo-ceramika.pl

S+C
Szkło i Ceramika

